

Considerații privind semnificația cuvîntului *cométai*

NICOLAE URSULESCU, MIHAI VASILESCU

După cum se știe, structura societății daco-getice, anterioară cuceririi romane, este vag cunoscută, deoarece izvoarele scrise care se referă la această problemă sînt lacunare, iar monumentele arheologice, deși foarte importante pentru dovedirea unei stratificări sociale, nu suplinesc cu totul starea precară a textelor.

Termenul care desemnează una din cele două categorii sociale de bază ale societății daco-getice ne-a parvenit doar din rezumatul tîrziu al operei lui Dio Cassius (LXVIII, 9, 1), în transcrierea grecească *κομηταί*, avînd același sens cu latinescul *comati*, adică „pletoșii”. În istoriografia modernă există însă și părerea, exprimată încă de la începutul secolului nostru de C. Brandis¹ și G. Kazarow², că transcrierea grecească reală ar trebui să fie *κομηταί*, în acest caz sensul fiind acela de „săteni” (*κομη* = sat), ceea ce ar fi mai în concordanță cu valoarea socială a acestui termen. Într-adevăr, în rezumatul lui Petrus Patricius³, *piloforii* sînt considerați ca fiind, la daci, „oamenii cei mai onorați”, în timp ce *comati* „se bucură de mai puțină trecere”.

Lăsînd la o parte ipoteza singulară a lui I. H. Crișan, în conformitate cu care *cométai* — *capillati* geto-daci ar desemna o categorie socială asemănătoare cavalerilor (equites) celți⁴, despre care vorbește Caesar (VI, 13), cercetătorii acestei probleme admit, în genere, că sub această denumire trebuie să vedem marea masă a populației daco-getice, care se găsea într-o poziție inferioară față de *tarabostes* — *pilleati*, chiar dacă raporturile exacte dintre aceste clase nu pot fi decît presupuse⁵. *Comati* apar într-un număr mult mai mare pe scenele Columnei lui Traian decît *pilleati*⁶, sugerînd și în acest mod că ei formau marea masă a poporului. Prin aceasta, trebuie să acceptăm implicit și ideea că cei mulți, care îndeplineau ocupațiile agricole de bază (deci, țărani sau sătenii), reprezentau cvasi-totalitatea categoriei *comati*⁷. Probabil că la acești „săteni” (țărani) s-au gîndit C. Brandis și G. Kazarow cînd au scris *κομηταί*, iar nu *κομηταί*, nefiînd vorba de o eroare de transcriere (cum s-a presupus)⁸.

Creдем că această eventuală schimbare a lui ω în o se poate explica în contextul istoric al epocii. Astfel, atît în elină, cît și în latină *κομηταί* și *comati* aveau același sens („pletoșii”), în timp ce cuvîntul grecesc *κομη* = (sat) nu avea înțeles în limba latină. În aceste condiții se putea produce ușor o confuzie între cele două omonime, deosebite ca sens în cele două limbi. Deci, deși forma era asemănătoare, înțelesul aera diferit în mentalul celor două popoare: sens social — la greci și sens legat de

¹ C. Brandis, RE, 4, 2, 1901, col. 1955, s.v. Dacia.

² G. Kazarow, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker*, Sarajevo, 1916, p. 16.

³ *Exc. de leg. g.* 4 (Hoeschel, p. 15 = *FHG*, IV, p. 185, fr. 5).

⁴ I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*², București, 1977, p. 195—198. Vezi critica acestei teorii la H. Daicoviciu, *Acta MN*, 16, 1979, p. 504—505; V. Lica, *AIIA Iași*, 15, 1978, p. 542—543; A. Bodor, *Studii dacice*, (sub red. lui H. Daicoviciu), Cluj-Napoca, 1981, p. 17; N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Iași, 1984, p. 104—108.

⁵ Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 730; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 132 și urm.; C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 71; idem, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 281; II. Daicoviciu, *Dacii*², București, 1972, p. 159; idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 18, 80; A. Bodor, *op. cit.*, p. 17; N. Gostar, V. Lica, *op. cit.*, p. 103—110.

⁶ H. Daicoviciu, *op. cit.*, 1979, p. 504; N. Gostar, V. Lica, *op. cit.* p. 13 (pilaștii ar fi doar a zecea parte din totalul figurilor dacice de pe Columnă).

⁷ A. Bodor, *op. cit.*, p. 18.

⁸ N. Gostar, V. Lica, *op. cit.*, p. 104.

aspectul fizic (exterior) — la romani. Romanii utilizau deja de mai multă vreme numele de „pletoșii” (comati), de exemplu pentru celți (chiar țara lor, după cucerire, va fi numită *Gallia comata*), iar marea majoritate a dacilor se asemăna, ca aspect fizic, cu gallii⁹.

Nu trebuie scăpat din vedere faptul că denumirile celor două categorii sociale erau utilizate chiar de daci. Astfel, Iordanes (*Getica*, 71) ne informează că aristocrația geto-dacică s-a numit la început *tarabostes*, iar apoi *pilleati*, ceea ce lasă să se înțeleagă că al doilea termen nu-l traduce pe primul. Numele de *tarabostes* are o formă clar daco-getică, iar etimologiile propuse nu au nici o legătură cu aspectul exterior al oamenilor din această categorie¹⁰. Același lucru se poate presupune și despre cealaltă categorie socială, *comati*. E greu de crezut că aceștia își dădeau ei înșiși numele de „pletoșii”, care seamănă evident mai mult cu o poreclă. Iar porecla se dă, de regulă, de către un neam străin altuia, dar nu și-o dă singur neamul respectiv.

Trebuie să ținem cont și de faptul că Dio Cassius a scris la mult timp după dispariția statului dac, utilizând îndeosebi informațiile din opera bunicului său, Dion Chrysostomos (*Getica*¹¹), dar în vremea sa *cometai* nu mai aveau valoare de clasă socială; aristocrația dacică dispăruse și, implicit, celălalt pol al societății își pierduse, din lipsă de partener, statutul social propriu, amestecându-se în noile structuri sociale ale Daciei romane.

Este foarte probabil că, între timp, pe baza imaginilor de pe Columnă, ca și prin numeroșii daci prinși, aduși la Roma, se făcuse aprecierea între clasa țărănească (sătenii) și „pletoșii”, încât s-a adoptat în mentalul colectiv, forma sugerată de aspectul fizic. Acest lucru e cu atât mai plauzibil cu cât și în cazul aristocrației vechiul nume de *tarabostes* fusese înlocuit cu *pilleati* („pilofori”), sugerând tot aspectul exterior. Cei doi termeni („pletoșii” și „purtătorii de pilleum”) se refereau în limba latină, evident, la partea superioară a capului celor două categorii de daci și nicidecum la starea lor socială.

Interesant e și termenul de *capillati* (= păroșii), pe care Iordanes (*Getica*, 71) îl atribuie aceleiași categorii a mării mase a poporului dac. Probabil, acei scriitori romani care știau sensul inițial al cuvântului *cometai* (= săteni), au simțit nevoia să găsească în latină sinonimul *capillati*, cu sensul de „păroșii”, care se încetățenise în conștiința romanilor, evitându-se astfel eventuala confuzie din cazul lui *cometai*.

Iată câteva din motivele pentru care ni se pare mai logic și în concordanță cu realitatea istorică de a da cuvântului *cometai* sensul social de „săteni”. Acceptarea lecturii de *κομηῆται* ar deschide o perspectivă mai clară și în legătură cu mult-discutata problemă a obștilor sătești în societatea geto-dacică¹², implicit în problema structurii sociale a societății geto-dacice și a caracterului statului dacic.

Considérations sur la signification du mot *cometai*

RÉSUMÉ

La seule source mentionnant la catégorie sociale la plus nombreuses des Daco-Gètes (*cometai*), à savoir Dion Cassius (LXVIII, 9, 1), nous est parvenue par le truchement de résumés tardifs, ce qui fait qu'on n'a pas la certitude que le mot en question s'écrivait avec un ω (et, dans ce cas, il voulait dire „les villageois”) ou avec un o (et, dans ce cas, il serait traduisible par „les chevelus”). On essaie d'expliquer le contexte historique où se serait produite l'éventuelle transformation de l' ω en o . *Κομηῆται* et *comati* avaient le même sens, „les chevelus”, tant en grec qu'en latin, alors que le mot grec de *Κομηῆ* (= village) n'avait aucun sens en latin; cela aurait pu favoriser l'adoption de la forme *Κομηῆται*. Les Romains se servaient déjà depuis longtemps de *comati* — *capillati* („les che-

⁹ Și în Alpii Maritimi, din Liguria, toți locuitorii, fără deosebire de condiție socială, purtau, în vremea lui Augustus, denumirea de „pletoși” (*capillati*): Plinius, III, 47, 135; XI, 130; Lucan, I, 442 sqq.; CIL, 12, 8; V, p. 903; RE, 3, 1897.

¹⁰ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*², București, 1967, p. 96; C. Cihodaru, AUI, seria Istorie, 19, fasc. 1, 1973, p. 27; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 148.

¹¹ A. Bodor, *op. cit.*, p. 11.

¹² Idem, SCIV, 7, 3-4, 1956, p. 253-266; 8, 1-4, 1957, p. 137-148; C. Daicoviciu, SCIV, 6, 1-2, 1955, p. 123-126; H. Daicoviciu, SCIV, 11, 1, 1960, p. 135-139; idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 84-90; I. II. Crișan, *op. cit.*, p. 173-180; N. Gostar, V. Lica, *op. cit.* p. 122-141, 160.

velus" ou „les poilus”) pour désigner d'autres peuples (Celts, Ligures), l'extension du terme aux Daces, qui leur ressemblaient physiquement, pouvant ainsi avoir aisément lieu.

Les dénominations des deux catégories sociales daces (*tarabostes* et *comati*) étaient, on n'en doute pas, utilisées par les Daces mêmes ; il est donc difficile de croire qu'ils s'accordaient à eux-mêmes un nom ayant le sens d'un sobriquet („les chevelus”). En règle générale, le sobriquet vise les autres.

Dion Cassius écrit un siècle après la disparition de l'Etat dace, à une époque où les *comētai* n'avait plus de statut social propre, surtout après la disparition de l'aristocratie dace (*tarabostes*). Il est fort probable que, entre-temps, à partir des images de la Colonne trajane et des nombreux prisonniers acheminés sur Rome, on avait fait le rapprochement, dans le mental collectif du monde romain, entre la classe paysanne („les villageois”) et „les chevelus”, en adoptant finalement la forme suggérée par l'aspect physique. Quant à l'aristocratie, on en avait également remplacée l'ancien nom de *tarabostes* par *pilleati*, qui faisait toujours signe à l'aspect physique.

Jordanes (*Getica*, 71) désigne cette même catégorie majoritaire des Daces par le terme de *capillati* (= les poilus) : il éprouve vraisemblablement le besoin d'utiliser un synonyme de Κομηῆται afin de garder le sens qui s'était imposé à la conscience des Romains, en évitant ainsi une possible confusion avec χωμηῆται.

